

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Кримінальне право»

на тему: «Поняття та ознаки злочину в кримінальному
праві України»

Студента Лісовола
Максима Олександровича
Курсу II
групи: ТУ_{бц}-8-24-Б₁ПрД-Н
(4,бздс)

напрям Право
спеціалізація -

Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____

Національна шкала _____

Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	5
1.1. Історичний розвиток поняття злочину у кримінальному праві	5
1.2. Поняття злочину за кримінальним законодавством України	8
1.3. Соціальна та правова сутність злочину	11
РОЗДІЛ 2 ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	16
2.1. Суспільна небезпечність як основна ознака злочину	16
2.2. Протиправність діяння та її значення	19
2.3. Винність як обов’язкова ознака злочину	22
2.4. Караність діяння у системі ознак злочину	24
РОЗДІЛ 3 ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ	29
3.1. Відмежування злочину від кримінального проступку	29
3.2. Відмежування злочину від адміністративного правопорушення	31
3.3. Актуальні проблеми визначення та кваліфікації злочинів у сучасному кримінальному праві України	34
3.4. Напрями вдосконалення кримінального законодавства України щодо поняття злочину	37
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією з найважливіших категорій кримінального права є поняття злочину, оскільки саме воно визначає межі кримінальної відповідальності, зміст кримінально-правової заборони та основи правозастосовної діяльності держави. Визначення ознак злочину має важливе теоретичне та практичне значення, адже правильне розуміння сутності злочину забезпечує законність кваліфікації суспільно небезпечних діянь, дотримання прав і свобод людини, а також ефективність боротьби зі злочинністю.

У сучасних умовах розвитку української державності та реформування правової системи питання поняття та ознак злочину набуває особливої актуальності. Це пов'язано зі змінами у кримінальному законодавстві України, появою інституту кримінального проступку, удосконаленням механізмів кримінальної відповідальності та необхідністю гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами. Крім того, суспільні трансформації, зростання нових форм злочинності та розвиток інформаційних технологій потребують переосмислення окремих аспектів поняття злочину і його ознак [2].

Проблематика поняття злочину традиційно перебуває у центрі уваги науковців у галузі кримінального права. Значний внесок у дослідження цієї теми зробили такі вчені, як Володимир Тацій, Микола Бажанов, Юрій Баулін, Володимир Навроцький та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць, окремі питання визначення ознак злочину, їх співвідношення та практичного застосування залишаються дискусійними й потребують подальшого дослідження.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінально-правового регулювання поняття злочину.

Предметом дослідження є поняття та ознаки злочину у кримінальному праві України, їх правова природа, зміст та значення.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження поняття злочину та його основних ознак у кримінальному праві України, а також визначення проблемних аспектів їх практичного застосування.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- дослідити історичний розвиток поняття злочину;
- проаналізувати поняття злочину у кримінальному законодавстві України;
- визначити соціальну та правову сутність злочину;
- охарактеризувати основні ознаки злочину;
- дослідити суспільну небезпечність як ключову ознаку злочину;
- розкрити зміст протиправності, винності та караності;
- здійснити відмежування злочину від інших правопорушень;
- визначити проблеми кваліфікації злочинів та напрями вдосконалення кримінального законодавства України.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема: діалектичний метод, формально-логічний метод, системно-структурний метод, порівняльно-правовий метод та метод аналізу законодавства.

Нормативну основу дослідження складають Конституція України, Кримінальний кодекс України, інші нормативно-правові акти України, а також міжнародно-правові документи у сфері захисту прав людини.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження під час вивчення дисципліни «Кримінальне право України», у науковій діяльності, а також у практиці застосування кримінального законодавства.

Структура курсової роботи обумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що включають підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

1.1. Історичний розвиток поняття злочину у кримінальному праві

Поняття злочину є однією з найдавніших правових категорій, що формувалася разом із розвитком людського суспільства, держави та права. На різних історичних етапах зміст цього поняття змінювався залежно від рівня суспільного розвитку, політичного устрою, моральних цінностей та правової культури. Саме тому дослідження історичного розвитку поняття злочину дозволяє краще зрозуміти сучасну сутність кримінального права та його основні принципи [4].

У первісному суспільстві не існувало чіткого розмежування між правовими, моральними чи релігійними нормами. Будь-яке діяння, яке порушувало звичаї племені або завдавало шкоди членам громади, сприймалося як небезпечне для всього колективу. Покарання мало переважно характер помсти або відплати. У цей період злочин розглядався не як порушення закону, а як посягання на встановлений порядок життя громади.

З виникненням перших держав поняття злочину почало набувати юридичного змісту. У країнах Стародавнього Сходу, зокрема у Вавилоні та Єгипті, злочином вважалося порушення волі правителя або богів. Значний вплив на розвиток кримінального права мав Закон Хаммурапі, у якому вже містилися норми щодо відповідальності за окремі правопорушення та визначалися покарання за їх вчинення. Для цього періоду характерною була жорстокість санкцій та принцип таліону — «око за око, зуб за зуб» [6].

У Стародавньому Римі поняття злочину стало більш систематизованим. Римські юристи розрізняли приватні правопорушення та публічні злочини, які посягали на інтереси держави. Важливого значення набуло поняття вини особи, а також встановлення причинного зв'язку між діянням і його

наслідками. Саме римське право стало основою для подальшого розвитку європейської правової системи.

У період Середньовіччя значний вплив на кримінальне право мала церква. Злочин часто ототожнювався з гріхом, а покарання розглядалося як засіб очищення душі людини. У цей час кримінальне право мало репресивний характер, широко застосовувалися тілесні покарання, смертна кара та тортури. Водночас поступово починали формуватися перші принципи законності та судового розгляду.

Новий етап розвитку поняття злочину пов'язаний з епохою Просвітництва. Саме в цей період з'явилися гуманістичні ідеї щодо необхідності справедливого покарання, дотримання прав людини та обмеження свавілля держави. Значний внесок у розвиток кримінально-правової науки зробив Чезаре Беккарія, який у своїй праці «Про злочини і покарання» виступав проти жорстоких покарань і наголошував на принципі законності. Його ідеї вплинули на формування сучасного розуміння злочину як суспільно небезпечного та протиправного діяння [8].

У XIX–XX століттях розвиток кримінального права відбувався під впливом класичної, антропологічної та соціологічної шкіл права. Представники класичної школи розглядали злочин як свідомий вольовий акт людини, за який вона повинна нести відповідальність. Соціологічна школа звертала увагу на вплив соціального середовища на злочинність, а антропологічна школа намагалася пояснити злочин поведінковими та біологічними особливостями людини.

На українських землях розвиток поняття злочину також мав свої особливості. У період Руська Правда злочин визначався як «образа», тобто заподіяння шкоди особі чи майну. У козацьку добу кримінально-правові норми ґрунтувалися на звичаєвому праві та військових традиціях. Пізніше українські землі перебували під впливом законодавства різних держав, зокрема Російської та Австро-Угорської імперій [10].

У радянський період поняття злочину розглядалося переважно через призму інтересів держави та соціалістичного ладу. Злочином визнавалося суспільно небезпечне діяння, що посягає на радянський державний і суспільний устрій. Значна увага приділялася ідеологічному аспекту кримінального права [12].

Після здобуття Україною незалежності розпочався новий етап розвитку кримінального законодавства. Важливим кроком стало прийняття Кримінальний кодекс України у 2001 році, який закріпив сучасне визначення злочину як суспільно небезпечного винного діяння, передбаченого кримінальним законом. Сучасне кримінальне право України ґрунтується на принципах законності, гуманізму, справедливості та пріоритету прав людини.

Таблиця 1.1

Історичний розвиток поняття злочину у кримінальному праві

Історичний період	Особливості розуміння злочину	Характерні риси покарання
Первісне суспільство	Порушення звичаїв та традицій громади	Кровна помста, вигнання
Стародавній Схід	Посягання на волю правителя або богів	Жорстокі тілесні покарання, принцип таліону
Стародавній Рим	Порушення публічного чи приватного права	Штрафи, заслання, смертна кара
Середньовіччя	Ототожнення злочину з гріхом	Торттури, смертна кара, церковні покарання
Епоха Просвітництва	Злочин як порушення закону та суспільного порядку	Гуманізація покарань, принцип законності
XIX–XX століття	Формування наукових підходів до поняття злочину	Індивідуалізація кримінальної відповідальності
Радянський період	Посягання на державний і соціалістичний лад	Репресивний характер покарань

Дані таблиці свідчать, що поняття злочину змінювалося відповідно до розвитку держави та суспільства. Якщо на ранніх етапах основою відповідальності була помста та релігійні уявлення, то сучасне кримінальне

право ґрунтується на принципах законності, гуманізму та захисту прав людини [14].

Таким чином, історичний розвиток поняття злочину свідчить про поступовий перехід від примітивного сприйняття правопорушення як особистої образи чи гріха до сучасного правового розуміння злочину як суспільно небезпечного, протиправного та винного діяння. Еволюція цього поняття відображає розвиток суспільства, держави та правової науки. Сучасне кримінальне право України увібрало в себе історичний досвід різних епох і правових систем, що дозволяє забезпечувати ефективний захист прав людини, суспільства та держави від злочинних посягань.

1.2. Поняття злочину за кримінальним законодавством України

Поняття злочину є центральною категорією кримінального права, оскільки саме через нього визначаються межі кримінальної відповідальності та встановлюється коло діянь, які визнаються найбільш небезпечними для суспільства і держави. Без чіткого визначення поняття злочину неможливе ефективне функціонування системи кримінального права, адже саме воно слугує основою для кваліфікації протиправних діянь, призначення покарання та захисту прав і свобод людини [1].

У сучасному кримінальному законодавстві України поняття злочину закріплене у Кримінальний кодекс України. Відповідно до статті 11 Кримінального кодексу України злочином визнається передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом злочину. Таке законодавче визначення відображає основні ознаки злочину та підкреслює його правову природу.

Таблиця 1.2

Основні ознаки злочину
за кримінальним законодавством України

Ознака злочину	Зміст ознаки	Значення
Суспільна небезпечність	Заподіяння шкоди або загроза шкоди суспільним відносинам	Визначає ступінь небезпеки діяння для суспільства
Протиправність	Передбаченість діяння кримінальним законом	Забезпечує принцип законності
Винність	Психічне ставлення особи до вчиненого діяння	Є підставою кримінальної відповідальності
Караність	Наявність кримінального покарання за вчинене діяння	Гарантує реалізацію кримінальної відповідальності
Вчинення суб'єктом злочину	Діяння вчиняється осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності	Визначає можливість притягнення особи до відповідальності

Наведені у таблиці ознаки у своїй сукупності формують законодавче поняття злочину та дозволяють відмежувати злочини від інших видів правопорушень. Відсутність хоча б однієї із зазначених ознак виключає можливість визнання діяння злочином.

Однією з найважливіших характеристик злочину є його суспільна небезпечність. Це означає, що злочин завдає шкоди або створює реальну загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються законом. Залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності законодавець визначає, які саме діяння підлягають кримінальній відповідальності. Саме ця ознака відмежовує злочини від менш небезпечних правопорушень, зокрема адміністративних чи дисциплінарних проступків [3].

Не менш важливою ознакою є протиправність діяння. Вона полягає в тому, що лише те діяння може бути визнане злочином, яке прямо передбачене кримінальним законом. Даний принцип ґрунтується на положенні «немає злочину без вказівки про це в законі». Це забезпечує законність у сфері кримінального права та захищає особу від необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності.

Обов'язковою ознакою злочину є також винність. Особа підлягає кримінальній відповідальності лише за умови, якщо її вина у вчиненні суспільно небезпечного діяння доведена у встановленому законом порядку. Вина може проявлятися у формі умислу або необережності. Таким чином, кримінальне право України ґрунтується на принципі особистої відповідальності людини за власні дії чи бездіяльність.

Ще однією важливою характеристикою злочину є караність. Це означає, що за вчинення злочину законом передбачене кримінальне покарання. Караність не лише забезпечує реалізацію принципу справедливості, а й виконує превентивну функцію, спрямовану на попередження нових злочинів як з боку винної особи, так і інших осіб [5].

Сучасне кримінальне законодавство України також передбачає поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини. Такий підхід був запроваджений з метою гуманізації кримінального законодавства та диференціації відповідальності залежно від тяжкості вчиненого діяння. Водночас злочини класифікуються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі залежно від ступеня суспільної небезпечності та виду покарання.

Важливе значення має і положення про малозначність діяння. Закон передбачає, що дія або бездіяльність, яка формально містить ознаки злочину, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, не визнається злочином. Це свідчить про гуманістичний характер кримінального права України та спрямованість на забезпечення справедливості під час застосування закону.

Поняття злочину тісно пов'язане із завданнями кримінального права, серед яких охорона прав і свобод людини, власності, громадського порядку, довкілля, конституційного ладу України та миру і безпеки людства. Саме через встановлення кримінально-правових заборон держава забезпечує захист найважливіших суспільних цінностей [7].

Слід зазначити, що сучасне розуміння злочину формується не лише під впливом національного законодавства, а й міжнародних правових стандартів.

Україна, як демократична правова держава, орієнтується на принципи верховенства права, гуманізму та забезпечення прав людини, що знаходить своє відображення у кримінальному законодавстві.

Отже, поняття злочину у кримінальному праві України є складною та багатогранною категорією, яка поєднує соціальні та юридичні ознаки. Законодавче визначення злочину дозволяє чітко встановити межі кримінальної відповідальності та забезпечити реалізацію принципів законності, справедливості й гуманізму. Сучасне кримінальне право України розглядає злочин як суспільно небезпечне, протиправне, винне та каране діяння, що посягає на найважливіші суспільні відносини та потребує застосування заходів кримінально-правового впливу.

1.3. Соціальна та правова сутність злочину

Злочин є складним суспільним і правовим явищем, яке має важливе значення для функціонування держави, забезпечення правопорядку та захисту прав людини. Його сутність полягає не лише у порушенні кримінально-правових норм, а й у завданні шкоди суспільству, державі та окремій особі. Саме тому дослідження соціальної та правової сутності злочину дозволяє глибше зрозуміти природу кримінальної відповідальності та роль кримінального права у сучасному суспільстві [9].

Соціальна сутність злочину полягає у його суспільній небезпечності. Будь-який злочин посягає на суспільні відносини, які мають важливе значення для держави та громадян. Це можуть бути життя і здоров'я людини, власність, громадська безпека, конституційний лад, довкілля та інші соціальні цінності. Вчинення злочину порушує нормальне функціонування суспільства, створює небезпеку для людей та негативно впливає на рівень правосвідомості громадян.

Соціальна небезпечність злочину проявляється у характері та ступені завданої шкоди. Одні злочини створюють загрозу окремій особі, інші — державі чи суспільству в цілому. Саме тому кримінальне законодавство передбачає різні види та міру покарання залежно від тяжкості вчиненого діяння. Наприклад, злочини проти життя і здоров'я людини визнаються одними з найнебезпечніших, оскільки посягають на найвищу соціальну цінність — людське життя.

Водночас соціальна сутність злочину пов'язана не лише із заподіянням матеріальної чи фізичної шкоди, а й із моральними та психологічними наслідками. Злочинність породжує у суспільстві почуття небезпеки, недовіри та соціальної нестабільності. Високий рівень злочинності негативно впливає на економічний розвиток держави, інвестиційну привабливість та міжнародний авторитет країни [11].

Правова сутність злочину полягає у тому, що злочином визнається лише те діяння, яке прямо передбачене кримінальним законом. Ця ознака відображає принцип законності, відповідно до якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за діяння, визначене законом як злочин. Такий підхід забезпечує стабільність правової системи, гарантує захист прав людини та унеможливорює свавільне застосування кримінального закону.

Правова сутність злочину також проявляється у наявності складу злочину. Для визнання діяння злочином необхідно встановити всі елементи складу злочину: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності [13].

Важливим аспектом правової сутності злочину є його караність. Держава, встановлюючи кримінальну відповідальність за певні діяння, визначає межі допустимої поведінки у суспільстві. Покарання виступає не лише реакцією держави на вчинення злочину, а й засобом попередження нових

правопорушень. Воно спрямоване на відновлення соціальної справедливості, виправлення винної особи та захист суспільства.

Соціальна та правова сутність злочину тісно взаємопов'язані між собою. Соціальна небезпечність є підставою для криміналізації певного діяння, а правова форма забезпечує офіційне закріплення заборони у законі. Іншими словами, не кожне суспільно шкідливе діяння визнається злочином, а лише те, яке законодавець вважає настільки небезпечним, що потребує застосування заходів кримінально-правового впливу.

Таблиця 1.3

Соціальна та правова сутність злочину

Критерій	Соціальна сутність злочину	Правова сутність злочину
Основний зміст	Заподіяння шкоди суспільству та суспільним відносинам	Порушення кримінально-правової норми
Головна ознака	Суспільна небезпечність	Кримінальна протиправність
Об'єкт впливу	Людина, суспільство, держава	Правопорядок та система права
Форма прояву	Реальна шкода або загроза шкоди	Передбачення діяння у кримінальному законі
Значення	Визначає небезпечність діяння для суспільства	Є підставою для кримінальної відповідальності
Результат	Соціальні, моральні, матеріальні наслідки	Призначення кримінального покарання

Таким чином, соціальна та правова сутність злочину є взаємопов'язаними складовими єдиного поняття злочину. Соціальний аспект визначає небезпечність діяння для суспільства, а правовий — закріплює його як кримінально каране у законодавстві України.

Сучасне кримінальне право України ґрунтується на принципах гуманізму, справедливості та верховенства права. Це означає, що кримінальна відповідальність повинна бути справедливою, відповідати ступеню тяжкості злочину та враховувати права людини. У демократичній державі злочин розглядається не лише як порушення закону, а і як соціальне явище, причини

якого пов'язані з економічними, політичними та моральними процесами у суспільстві.

Особливого значення набуває проблема злочинності в умовах сучасних викликів, таких як військові конфлікти, економічна нестабільність, кіберзлочинність та корупція. Це потребує вдосконалення кримінального законодавства, посилення ефективності правоохоронної системи та формування високого рівня правової культури населення [15].

Отже, соціальна та правова сутність злочину полягає у поєднанні суспільної небезпечності та кримінальної протиправності діяння. Злочин є не лише порушенням кримінального закону, а й негативним соціальним явищем, що завдає шкоди суспільству, державі та людині. Розуміння сутності злочину має важливе значення для правильного застосування кримінального законодавства, забезпечення законності та ефективної боротьби зі злочинністю.

У першому розділі курсової роботи було досліджено теоретико-правові основи поняття злочину у кримінальному праві України. Проведений аналіз дозволив встановити, що поняття злочину формувалося протягом тривалого історичного розвитку суспільства, держави та права. На різних етапах історії зміст злочину змінювався залежно від політичних, соціальних і правових умов. Якщо у первісному суспільстві злочин розглядався як порушення звичаїв або особиста образа, то сучасне кримінальне право визначає його як суспільно небезпечне, винне та протиправне діяння, передбачене кримінальним законом [2].

У ході дослідження встановлено, що сучасне поняття злочину закріплене у Кримінальний кодекс України та ґрунтується на принципах законності, гуманізму, справедливості й верховенства права. Основними ознаками злочину є суспільна небезпечність, протиправність, винність та караність. Саме сукупність цих ознак дозволяє відмежувати злочин від інших видів правопорушень і визначити підстави кримінальної відповідальності.

Також було з'ясовано, що злочин має як соціальну, так і правову сутність. Соціальна сутність проявляється у заподіянні шкоди суспільним відносинам, державі та особі, тоді як правова сутність полягає у порушенні кримінально-правових норм, встановлених державою. Ці аспекти є взаємопов'язаними та разом формують сучасне розуміння злочину у кримінальному праві України.

Отже, поняття злочину є однією з ключових категорій кримінального права, що має важливе теоретичне та практичне значення. Його правильне розуміння забезпечує законність застосування кримінального законодавства, захист прав людини та ефективну боротьбу зі злочинністю.

РОЗДІЛ 2

ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

2.1. Суспільна небезпечність як основна ознака злочину

Однією з найважливіших і визначальних ознак злочину у кримінальному праві України є суспільна небезпечність. Саме ця ознака відображає соціальну сутність злочину та визначає його небезпечний характер для суспільства, держави й окремої людини. Без встановлення суспільної небезпечності діяння не може бути визнане злочином, навіть якщо воно формально передбачене кримінальним законом. Тому суспільна небезпечність є основою криміналізації діянь та важливим критерієм відмежування злочинів від інших правопорушень [2].

Суспільна небезпечність полягає у здатності діяння завдавати істотної шкоди суспільним відносинам або створювати реальну загрозу заподіяння такої шкоди. Кримінальне право охороняє найважливіші соціальні цінності: життя і здоров'я людини, права та свободи громадян, власність, громадську безпеку, довкілля, конституційний лад держави та інші суспільні відносини. Посягання на ці цінності визнається небезпечним для суспільства, а тому потребує застосування заходів кримінально-правового впливу.

Суспільна небезпечність має об'єктивний характер, оскільки існує незалежно від волі законодавця чи ставлення окремих осіб. Держава лише офіційно закріплює у кримінальному законі ті діяння, які вже становлять небезпеку для суспільства. Водночас рівень суспільної небезпечності може змінюватися залежно від соціально-економічних умов, політичної ситуації та моральних цінностей суспільства. Саме тому кримінальне законодавство постійно вдосконалюється, а окремі діяння можуть бути як криміналізовані, так і декриміналізовані [4].

Важливим елементом суспільної небезпечності є характер та ступінь небезпечності. Характер суспільної небезпечності визначається значенням

об'єкта посягання та видом завданої шкоди. Наприклад, злочини проти життя і здоров'я людини мають більш небезпечний характер, ніж злочини проти власності. Ступінь суспільної небезпечності залежить від конкретних обставин вчинення злочину: способу дії, тяжкості наслідків, форми вини, мотиву, мети та інших факторів.

Таблиця 2.1

Характеристика суспільної небезпечності злочину

Критерій	Характеристика
Характер суспільної небезпечності	Визначається важливістю об'єкта посягання та видом завданої шкоди
Ступінь суспільної небезпечності	Залежить від тяжкості наслідків, способу вчинення, мотиву та форми вини
Об'єкти посягання	Життя і здоров'я людини, власність, громадська безпека, держава
Форми прояву	Реальна шкода або загроза її заподіяння
Значення для кримінального права	Є підставою криміналізації діяння та класифікації злочинів
Вплив на покарання	Визначає суворість кримінальної відповідальності

Отже, суспільна небезпечність є ключовою матеріальною ознакою злочину, яка дозволяє визначити рівень загрози діяння для суспільства та впливає на кваліфікацію злочину і призначення покарання.

Суспільна небезпечність є критерієм класифікації злочинів. Відповідно до Кримінальний кодекс України злочини поділяються на кримінальні проступки, нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Основою такого поділу виступає саме ступінь суспільної небезпечності діяння. Чим більш небезпечним є злочин, тим суворіше покарання передбачене законом [6].

Особливе значення має положення про малозначність діяння. Законодавство України передбачає, що дія або бездіяльність, яка формально містить ознаки злочину, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, не визнається злочином. Це свідчить про те, що суспільна небезпечність є не формальною, а реальною ознакою злочину. Таким чином,

кримінальна відповідальність застосовується лише у тих випадках, коли діяння дійсно завдає або може завдати істотної шкоди суспільству.

Суспільна небезпечність проявляється не лише у матеріальних наслідках, а й у моральній, психологічній та соціальній шкоді. Наприклад, корупційні злочини підривають авторитет державної влади, а злочини проти основ національної безпеки створюють загрозу існуванню держави. У сучасних умовах особливо небезпечними є кіберзлочини, терористичні акти та злочини, пов'язані з організованою злочинністю.

На рівень суспільної небезпечності впливають також особа злочинця, мотиви вчинення злочину та форма вини. Навмисне вчинення злочину зазвичай визнається більш небезпечним, ніж необережне діяння. Значення мають і наслідки злочину: чим тяжчими є наслідки, тим вищим є ступінь суспільної небезпечності [8].

Варто зазначити, що суспільна небезпечність є важливою не лише для законодавця, а й для суду та правоохоронних органів. Під час кваліфікації злочину, призначення покарання та вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності враховується саме ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння. Це дозволяє забезпечити індивідуалізацію кримінальної відповідальності та дотримання принципу справедливості.

У сучасному суспільстві поняття суспільної небезпечності постійно змінюється під впливом нових викликів і загроз. Розвиток інформаційних технологій, міжнародної злочинності, військові конфлікти та економічна нестабільність спричиняють появу нових форм злочинної діяльності. У зв'язку з цим кримінальне законодавство повинно оперативно реагувати на зміни у суспільстві та забезпечувати ефективний захист суспільних відносин [10].

Отже, суспільна небезпечність є основною матеріальною ознакою злочину, яка визначає його сутність та відображає рівень загрози для суспільства. Саме ця ознака лежить в основі криміналізації діянь, класифікації злочинів та призначення покарання. Суспільна небезпечність забезпечує зв'язок кримінального права із реальними потребами суспільства та дозволяє

державі ефективно реагувати на найбільш небезпечні прояви протиправної поведінки.

2.2. Протиправність діяння та її значення

Однією з основних юридичних ознак злочину у кримінальному праві України є протиправність діяння. Саме ця ознака визначає формальний бік злочину та відображає зв'язок між суспільною небезпечністю діяння і його законодавчим закріпленням у кримінальному законі. Протиправність означає, що злочином може визнаватися лише те діяння, яке прямо передбачене кримінальним законодавством як кримінально каране. Без встановлення протиправності неможливе притягнення особи до кримінальної відповідальності [12].

Основою принципу протиправності є положення «немає злочину без вказівки про це в законі». Цей принцип є одним із найважливіших у кримінальному праві демократичної держави, оскільки гарантує законність та захист прав людини від свавільного притягнення до відповідальності. Особа може відповідати лише за ті дії чи бездіяльність, які були визначені законом як злочин до моменту їх вчинення.

Протиправність злочину закріплена у Кримінальний кодекс України, який визначає перелік суспільно небезпечних діянь та встановлює відповідальність за їх вчинення. Кримінальний закон чітко визначає межі дозволеної та забороненої поведінки, що забезпечує стабільність правової системи та правову визначеність для громадян [2].

Важливою особливістю протиправності є її нерозривний зв'язок із суспільною небезпечністю. Не кожне протиправне діяння є злочином, а лише те, яке становить значну небезпеку для суспільства. Наприклад, адміністративні або дисциплінарні правопорушення також є протиправними, проте вони не мають такого високого ступеня суспільної небезпечності, як

злочини. Саме тому кримінальне право застосовується лише щодо найбільш небезпечних порушень суспільного порядку.

Протиправність проявляється у порушенні конкретної кримінально-правової норми. Кожна стаття Особливої частини Кримінального кодексу містить опис певного злочину та визначає покарання за його вчинення. Таким чином, для правильної кваліфікації діяння необхідно встановити відповідність фактичних обставин конкретному складу злочину, передбаченому законом.

Важливе значення має принцип законності у кримінальному праві. Його суть полягає в тому, що кримінальна відповідальність, покарання та інші кримінально-правові наслідки можуть визначатися лише законом. Забороняється застосування кримінального закону за аналогією. Це означає, що навіть якщо певне діяння є схожим на злочин, але прямо не передбачене Кримінальним кодексом, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності [14].

Таблиця 2.2

Основні характеристики протиправності злочину

Характеристика	Зміст
Сутність протиправності	Порушення кримінально-правової норми
Законодавча основа	Передбачення діяння у Кримінальний кодекс України
Основний принцип	«Немає злочину без вказівки про це в законі»
Значення	Визначає межі кримінальної відповідальності
Зв'язок із суспільною небезпечністю	Кримінально караними є лише суспільно небезпечні діяння
Заборона аналогії закону	Особа не може відповідати за діяння, не передбачене законом
Винятки	Необхідна оборона, крайня необхідність, виконання наказу

Таким чином, протиправність є обов'язковою юридичною ознакою злочину, яка забезпечує реалізацію принципу законності та гарантує чітке визначення меж кримінальної відповідальності у правовій державі.

Протиправність також пов'язана із принципом правової визначеності. Закон має бути чітким, зрозумілим і доступним для громадян, щоб кожна особа могла усвідомлювати, які дії є забороненими. Нечіткість кримінально-

правових норм може призвести до неправильного застосування закону та порушення прав людини.

Особливе значення протиправність має у процесі криміналізації та декриміналізації діянь. Держава, реагуючи на зміни у суспільстві, може визнавати окремі діяння злочинними або, навпаки, виключати їх із числа кримінально караних. Наприклад, розвиток інформаційних технологій спричинив появу нових видів злочинів, пов'язаних із кібербезпекою, що потребувало внесення відповідних змін до кримінального законодавства [1].

Водночас існують випадки, коли формально протиправне діяння не визнається злочином. Йдеться про обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, зокрема необхідну оборону, крайню необхідність, виконання законного наказу або затримання особи, яка вчинила злочин. У таких випадках заподіяння шкоди допускається законом і не тягне кримінальної відповідальності.

Протиправність має важливе значення для забезпечення правопорядку та стабільності у державі. Саме через встановлення кримінально-правових заборон держава визначає межі допустимої поведінки та забезпечує захист найважливіших суспільних відносин. Крім того, протиправність виконує превентивну функцію, оскільки усвідомлення особою забороненості певних дій сприяє утриманню від їх вчинення [3].

У сучасних умовах розвитку суспільства питання протиправності набуває особливої актуальності. Зміни у сфері технологій, міжнародних відносин та економіки зумовлюють необхідність постійного вдосконалення кримінального законодавства. Законодавець повинен своєчасно реагувати на нові форми злочинної діяльності та забезпечувати ефективний правовий захист суспільства.

Отже, протиправність є однією з ключових юридичних ознак злочину, яка полягає у передбаченні суспільно небезпечного діяння кримінальним законом. Вона забезпечує реалізацію принципів законності, правової визначеності та справедливості у кримінальному праві. Саме завдяки

протиправності встановлюються межі кримінальної відповідальності та гарантується захист прав людини від незаконного притягнення до відповідальності.

2.3. Винність як обов'язкова ознака злочину

Однією з найважливіших ознак злочину у кримінальному праві України є винність. Саме вина визначає психічне ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків і виступає необхідною умовою кримінальної відповідальності. Без встановлення вини особи неможливо визнати її винною у вчиненні злочину та застосувати до неї кримінальне покарання. Принцип винної відповідальності є одним із фундаментальних принципів сучасного кримінального права та важливою гарантією дотримання прав і свобод людини.

Відповідно до Кримінальний кодекс України особа підлягає кримінальній відповідальності лише за ті суспільно небезпечні дії або бездіяльність, щодо яких встановлена її вина. Це означає, що кримінальне право України не допускає об'єктивного ставлення у вину, тобто притягнення особи до відповідальності лише за сам факт настання негативних наслідків без доведення її психічного ставлення до вчиненого [5].

Вина є психічним ставленням особи до своєї поведінки та її наслідків, яке проявляється у формі умислу або необережності. Саме через вину розкривається внутрішній зміст злочину, адже будь-яке кримінально каране діяння є результатом свідомої та вольової поведінки людини.

Найбільш небезпечною формою вини є умисел. Умисний злочин має місце тоді, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його наслідки та бажає їх настання або свідомо допускає їх. У кримінальному праві розрізняють прямий та непрямий умисел. При прямому умислі особа бажає настання суспільно небезпечних наслідків, а при

непрямому — хоча і не прагне їх, але свідомо допускає можливість їх виникнення.

Необережність як форма вини характеризується менш небезпечним психічним ставленням особи до вчиненого діяння. Вона поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість. При злочинній самовпевненості особа передбачає можливість настання небезпечних наслідків, але легковажно розраховує на їх відвернення. При злочинній недбалості особа не передбачає можливості настання таких наслідків, хоча повинна і могла їх передбачити [7].

Винність має важливе значення для правильної кваліфікації злочину та призначення справедливого покарання. Одна й та сама дія залежно від форми вини може кваліфікуватися по-різному. Наприклад, умисне позбавлення життя людини та заподіяння смерті через необережність мають різний ступінь суспільної небезпечності та передбачають різну кримінальну відповідальність.

Важливим елементом вини є інтелектуальний та вольовий моменти. Інтелектуальний момент полягає в усвідомленні особою характеру своїх дій та можливих наслідків, а вольовий — у бажанні або свідомому допущенні цих наслідків. Саме поєднання цих елементів дозволяє встановити форму вини та ступінь відповідальності особи.

Суттєве значення у кримінальному праві має презумпція невинуватості, закріплена у Конституція України. Відповідно до цього принципу особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено у законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду. Обов'язок доведення вини покладається на сторону обвинувачення, а всі сумніви щодо доведеності вини тлумачаться на користь особи [9].

Винність також пов'язана з осудністю особи. Лише осудна особа, яка усвідомлює свої дії та може керувати ними, може бути суб'єктом злочину. Особи, які під час вчинення суспільно небезпечного діяння перебували у стані неосудності, не підлягають кримінальній відповідальності, оскільки не здатні усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними.

У сучасному кримінальному праві питання вини має особливе значення у зв'язку з розвитком нових видів злочинності. Наприклад, у сфері кіберзлочинів, економічних злочинів чи службових правопорушень встановлення форми вини є складним процесом, який потребує ретельного аналізу мотивів, мети та поведінки особи.

Вина виконує не лише каральну, а й морально-правову функцію. Встановлення вини означає офіційне визнання негативного ставлення особи до правових норм та суспільних цінностей. Саме тому кримінальна відповідальність повинна бути індивідуальною та справедливою, враховувати форму вини, мотиви злочину та особу винного [11].

Отже, винність є обов'язковою ознакою злочину, без якої неможливе притягнення особи до кримінальної відповідальності. Вона відображає психічне ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків і проявляється у формі умислу або необережності. Принцип винної відповідальності забезпечує реалізацію законності, справедливості та гуманізму у кримінальному праві України, а також виступає важливою гарантією захисту прав людини.

2.4. Караність діяння у системі ознак злочину

Однією з обов'язкових ознак злочину у кримінальному праві України є караність діяння. Вона відображає реакцію держави на вчинення суспільно небезпечного та протиправного діяння і полягає у передбаченні кримінальним законом відповідного покарання за вчинення злочину. Караність є важливим елементом механізму кримінально-правового регулювання, оскільки саме через систему покарань забезпечується охорона правопорядку, прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави [13].

Караність тісно пов'язана з іншими ознаками злочину — суспільною небезпечністю, протиправністю та винністю. Лише суспільно небезпечне,

протиправне та винне діяння може бути кримінально караним. Якщо хоча б одна із зазначених ознак відсутня, кримінальна відповідальність не настає. Таким чином, караність виступає логічним завершенням процесу кримінально-правової оцінки діяння.

Відповідно до Кримінальний кодекс України за кожний злочин передбачено певний вид і межі покарання. Законодавець визначає систему санкцій залежно від ступеня суспільної небезпечності злочину, форми вини, наслідків та інших обставин. Це дозволяє забезпечити справедливість та індивідуалізацію кримінальної відповідальності.

Караність не означає, що покарання обов'язково має бути застосоване у кожному випадку вчинення злочину. У деяких випадках закон допускає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності або покарання за наявності визначених законом підстав. Наприклад, це може бути у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням із потерпілим, зміною обстановки або закінченням строків давності. Однак навіть у таких випадках діяння залишається кримінально караним, оскільки відповідальність за нього передбачена законом [15].

Важливе значення караності полягає у реалізації превентивної функції кримінального права. Усвідомлення неминучості покарання спонукає осіб утримуватися від вчинення злочинів. Таким чином, караність спрямована не лише на покарання винної особи, а й на попередження нових злочинів як з боку самого правопорушника, так і інших осіб.

Система кримінальних покарань в Україні включає різні види санкцій: штраф, громадські роботи, арешт, обмеження волі, позбавлення волі та інші. Найсуворішим видом покарання є довічне позбавлення волі, яке застосовується за вчинення особливо тяжких злочинів. Водночас сучасне кримінальне законодавство України ґрунтується на принципах гуманізму та справедливості, тому покарання не повинно мати на меті завдання фізичних страждань чи приниження людської гідності.

Особливого значення набуває індивідуалізація покарання. Суд, призначаючи покарання, враховує характер і ступінь тяжкості злочину, особу винного, обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, мотиви та наслідки вчиненого. Це дозволяє забезпечити відповідність покарання тяжкості злочину та досягти мети кримінальної відповідальності.

Караність також має виховне значення. Покарання сприяє формуванню у громадян поваги до закону та правопорядку. Воно демонструє негативне ставлення держави до злочинної поведінки та утверджує принцип невідворотності відповідальності за порушення кримінально-правових заборон [2].

У сучасних умовах розвитку суспільства система кримінальних покарань постійно вдосконалюється. Держава прагне поєднати ефективність боротьби зі злочинністю із забезпеченням прав людини та гуманізацією кримінальної політики. Саме тому все більшого значення набувають альтернативні види покарань, не пов'язані з позбавленням волі, а також заходи ресоціалізації осіб, які вчинили злочини.

Таблиця 2.3

Основні характеристики караності як ознаки злочину

Критерій	Характеристика
Сутність караності	Передбачення кримінального покарання за вчинення злочину
Законодавча основа	Норми Кримінальний кодекс України
Мета покарання	Відновлення справедливості, виправлення особи, попередження злочинів
Основні види покарань	Штраф, громадські роботи, арешт, позбавлення волі
Принципи призначення покарання	Законність, справедливість, гуманізм, індивідуалізація
Значення караності	Забезпечення правопорядку та реалізація кримінальної відповідальності
Превентивна функція	Попередження нових злочинів

Водночас караність не повинна розглядатися лише як засіб примусу. Її основне призначення полягає у відновленні соціальної справедливості,

виправленні засудженого та попередженні нових злочинів. Ефективність кримінального покарання значною мірою залежить від його справедливості, законності та відповідності ступеню суспільної небезпечності діяння.

Отже, караність є важливою ознакою злочину, яка відображає реакцію держави на суспільно небезпечне та протиправне діяння. Вона полягає у встановленні кримінальним законом покарання за вчинення злочину та забезпечує реалізацію кримінальної відповідальності. Караність виконує не лише каральну, а й превентивну, виховну та відновлювальну функції. Сучасне кримінальне право України спрямоване на забезпечення справедливого, гуманного та ефективного застосування покарання відповідно до тяжкості вчиненого злочину.

У другому розділі курсової роботи було досліджено основні ознаки злочину у кримінальному праві України, зокрема суспільну небезпечність, протиправність, винність та караність. Проведений аналіз дозволив встановити, що саме сукупність цих ознак формує законодавче поняття злочину та виступає підставою кримінальної відповідальності.

Визначено, що суспільна небезпечність є основною матеріальною ознакою злочину, оскільки вона характеризує рівень загрози діяння для особи, суспільства та держави. Саме суспільна небезпечність лежить в основі криміналізації діянь, поділу злочинів за ступенем тяжкості та визначення виду покарання. Встановлено, що ступінь суспільної небезпечності залежить від характеру об'єкта посягання, наслідків злочину, способу його вчинення та форми вини.

Дослідження протиправності показало, що злочином може визнаватися лише те діяння, яке прямо передбачене кримінальним законом. Протиправність забезпечує реалізацію принципу законності, гарантує правову визначеність та захищає особу від незаконного притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас встановлено, що не кожне протиправне діяння є злочином, а лише те, яке має достатній ступінь суспільної небезпечності.

У ході аналізу винності встановлено, що вона є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності та відображає психічне ставлення особи до вчиненого діяння і його наслідків. Вина може проявлятися у формі умислу або необережності, а її встановлення має вирішальне значення для правильної кваліфікації злочину та призначення справедливого покарання. Особливу роль у забезпеченні прав людини відіграє принцип презумпції невинуватості.

Також було з'ясовано, що караність є важливою юридичною ознакою злочину, яка полягає у встановленні кримінальним законом покарання за вчинення суспільно небезпечного діяння. Караність виконує каральну, превентивну, виховну та відновлювальну функції, а сучасне кримінальне законодавство України спрямоване на забезпечення гуманного та справедливого застосування покарання.

Отже, ознаки злочину мають важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяють правильно визначати межі кримінальної відповідальності, відмежовувати злочини від інших правопорушень та забезпечувати законність у сфері кримінального права України.

РОЗДІЛ 3

ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

3.1. Відмежування злочину від кримінального проступку

У сучасному кримінальному праві України важливе значення має правильне відмежування злочину від кримінального проступку. Це питання набуло особливої актуальності після реформування кримінального законодавства та запровадження інституту кримінального проступку. Такий підхід спрямований на гуманізацію кримінальної відповідальності, спрощення процедури розслідування менш тяжких правопорушень та забезпечення більш ефективного функціонування системи правосуддя.

Відповідно до Кримінальний кодекс України кримінальне правопорушення поділяється на кримінальний проступок та злочин. Основним критерієм такого поділу є ступінь суспільної небезпечності діяння та вид покарання, передбаченого законом. Кримінальний проступок визнається менш небезпечним кримінальним правопорушенням, ніж злочин, і характеризується м'якшими правовими наслідками [2].

Кримінальним проступком є діяння, за яке основне покарання передбачає штраф у невеликому розмірі або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. На відміну від цього, злочин має вищий ступінь суспільної небезпечності та передбачає більш суворі види покарання, включаючи позбавлення волі.

Однією з головних відмінностей між злочином і кримінальним проступком є характер та ступінь суспільної небезпечності. Злочини посягають на найбільш важливі суспільні відносини та здатні завдати значної шкоди особі, суспільству чи державі. Кримінальні проступки також порушують охоронювані законом суспільні відносини, однак їх небезпечність є меншою, а заподіяна шкода — менш значною.

Важливе значення має і процесуальний аспект. Для кримінальних проступків передбачено спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання. Це дозволяє швидше та ефективніше розглядати справи про менш тяжкі кримінальні правопорушення, зменшувати навантаження на слідчі органи та судову систему [11].

Розмежування злочинів і кримінальних проступків має також важливі правові наслідки для особи, яка вчинила правопорушення. Наприклад, щодо осіб, які вчинили кримінальний проступок, можуть застосовуватися більш м'які заходи відповідальності, а строки досудового розслідування та строки давності є коротшими. Крім того, менш суворими є і наслідки судимості.

Необхідність запровадження інституту кримінального проступку була зумовлена потребою гуманізації кримінального законодавства та наближення правової системи України до європейських стандартів. У багатьох країнах світу існує поділ кримінальних правопорушень залежно від ступеня їх тяжкості, що дозволяє більш справедливо та ефективно застосовувати кримінально-правові заходи.

Водночас на практиці виникають певні проблеми щодо відмежування злочину від кримінального проступку. У деяких випадках складно визначити рівень суспільної небезпечності конкретного діяння, особливо якщо йдеться про правопорушення з незначними наслідками. Це може призводити до помилок у кваліфікації та неоднакового застосування закону [15].

Особливе значення має правильна оцінка наслідків правопорушення, мотивів поведінки особи, форми вини та способу вчинення діяння. Саме сукупність цих ознак дозволяє встановити, чи є конкретне діяння кримінальним проступком або злочином.

Запровадження інституту кримінального проступку має позитивне значення для кримінальної політики держави. Воно сприяє диференціації кримінальної відповідальності, забезпечує більш гуманний підхід до осіб, які вчинили менш небезпечні правопорушення, та дозволяє зосередити діяльність

правоохоронних органів на боротьбі з тяжкими й особливо тяжкими злочинами.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика
злочину та кримінального проступку

Критерій	Злочин	Кримінальний проступок
Ступінь суспільної небезпечності	Високий	Невисокий
Тяжкість наслідків	Значна шкода особі, суспільству чи державі	Незначна або обмежена шкода
Види покарань	Позбавлення волі, обмеження волі, штраф та інші	Штраф, громадські роботи, інші м'які покарання
Порядок розслідування	Досудове слідство	Дізнання (спрощена процедура)
Строки давності	Більш тривалі	Скорочені
Наслідки судимості	Більш суворі	Менш суворі
Мета законодавчого поділу	Захист від тяжких посягань	Гуманізація відповідальності

Отже, відмежування злочину від кримінального проступку має важливе теоретичне та практичне значення у кримінальному праві України. Основним критерієм такого розмежування є ступінь суспільної небезпечності діяння та суворість передбаченого покарання. Запровадження інституту кримінального проступку сприяє гуманізації кримінального законодавства, забезпечує диференціацію кримінальної відповідальності та підвищує ефективність функціонування системи кримінальної юстиції.

3.2. Відмежування злочину від адміністративного правопорушення

Одним із важливих завдань кримінального права є правильне відмежування злочину від інших видів правопорушень, зокрема адміністративних. Це має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки від правильної кваліфікації діяння залежить вид юридичної відповідальності, порядок притягнення особи до відповідальності та правові наслідки для

правопорушника. Помилки у розмежуванні злочинів та адміністративних правопорушень можуть призвести до порушення принципів законності та справедливості.

Злочин і адміністративне правопорушення мають певні спільні ознаки. Обидва види правопорушень є протиправними, винними та передбачають юридичну відповідальність. Вони посягають на суспільні відносини, які охороняються державою, та порушують встановлений правопорядок. Проте між ними існують суттєві відмінності, які дозволяють відмежувати злочин від адміністративного проступку [3].

Основним критерієм розмежування є ступінь суспільної небезпечності діяння. Злочин характеризується високим рівнем суспільної небезпечності та завдає істотної шкоди особі, суспільству чи державі. Адміністративне правопорушення має менший ступінь небезпечності та не спричиняє таких тяжких наслідків. Саме тому за злочини передбачено кримінальну відповідальність, а за адміністративні проступки — адміністративну.

Правовою основою кримінальної відповідальності є Кримінальний кодекс України, тоді як адміністративна відповідальність регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення. Кожен із цих нормативно-правових актів визначає перелік відповідних правопорушень та види санкцій за їх вчинення.

Важливою відмінністю є характер покарання або стягнення. За вчинення злочину можуть застосовуватися суворі види покарань, зокрема позбавлення чи обмеження волі. Адміністративні правопорушення тягнуть за собою менш суворі заходи впливу: штраф, попередження, громадські роботи, адміністративний арешт тощо. Таким чином, рівень державного примусу у кримінальному праві є значно вищим [12].

Суттєво відрізняється і порядок притягнення до відповідальності. Кримінальні справи розглядаються у межах кримінального процесу з дотриманням складної процедури досудового розслідування та судового розгляду. Адміністративні правопорушення розглядаються у спрощеному

порядку уповноваженими органами або судами. Це пов'язано з меншим ступенем суспільної небезпечності адміністративних проступків.

Однією з важливих ознак злочину є наявність судимості. Особа, засуджена за вчинення злочину, набуває статусу судимої, що має певні правові наслідки. У разі вчинення адміністративного правопорушення судимість не виникає, а застосоване адміністративне стягнення має менш суворі наслідки для особи.

На практиці існують випадки, коли розмежування злочину та адміністративного правопорушення викликає труднощі. Особливо це стосується діянь, які мають схожі об'єктивні ознаки, наприклад дрібне викрадення майна, порушення правил дорожнього руху чи хуліганство. У таких випадках вирішальне значення має ступінь заподіяної шкоди, розмір збитків, форма вини, мотив та інші обставини справи [5].

Наприклад, дрібне викрадення чужого майна може кваліфікуватися як адміністративне правопорушення, якщо вартість викраденого є незначною. Однак у разі заподіяння більшої матеріальної шкоди діяння визнається злочином. Аналогічна ситуація виникає і щодо порушень правил безпеки дорожнього руху: якщо наслідки є незначними, відповідальність буде адміністративною, а у випадку заподіяння тяжких тілесних ушкоджень чи смерті — кримінальною.

Правильне відмежування злочинів від адміністративних правопорушень має велике значення для забезпечення законності та справедливості. Воно дозволяє застосовувати до особи саме той вид відповідальності, який відповідає тяжкості вчиненого діяння та ступеню його суспільної небезпечності [8].

У сучасних умовах розвитку правової системи України спостерігається тенденція до гуманізації юридичної відповідальності та декриміналізації окремих діянь. Частина правопорушень, які раніше визнавалися злочинами, переводяться до категорії адміністративних проступків або кримінальних

проступків. Це сприяє більш ефективному використанню ресурсів правоохоронної системи та забезпеченню принципу справедливості.

Отже, злочин і адміністративне правопорушення мають спільні риси, однак відрізняються за ступенем суспільної небезпечності, характером санкцій, порядком притягнення до відповідальності та правовими наслідками для особи. Основним критерієм їх відмежування виступає рівень суспільної небезпечності діяння. Правильне розмежування цих видів правопорушень є необхідною умовою забезпечення законності, справедливості та ефективного функціонування правової системи України.

3.3. Проблеми визначення поняття злочину у сучасному кримінальному праві України

Проблема визначення поняття злочину є однією з найбільш актуальних у сучасному кримінальному праві України. Незважаючи на законодавче закріплення поняття злочину у Кримінальний кодекс України, у теорії та практиці кримінального права продовжують існувати дискусії щодо змісту окремих ознак злочину, критеріїв його відмежування від інших правопорушень та особливостей застосування кримінального законодавства в умовах сучасних суспільних змін [2].

Однією з головних проблем є визначення ступеня суспільної небезпечності діяння. Саме суспільна небезпечність є основною матеріальною ознакою злочину, однак її оцінка часто має оціночний характер. На практиці це може призводити до неоднакового застосування кримінального закону та різного підходу до кваліфікації схожих діянь. Особливо складними є випадки, коли межа між злочином, кримінальним проступком та адміністративним правопорушенням є недостатньо чіткою.

Суттєвою проблемою сучасного кримінального права є постійна зміна суспільних відносин та поява нових форм злочинної діяльності. Розвиток

інформаційних технологій, кіберпростору, електронної комерції та міжнародних комунікацій спричинив виникнення нових видів злочинів, які раніше були невідомими кримінальному законодавству. Зокрема, значного поширення набули кіберзлочини, шахрайство з використанням електронних систем, незаконне втручання у роботу інформаційних ресурсів та злочини у сфері цифрових фінансів [12].

Проблемним питанням залишається і визначення меж криміналізації діянь. Законодавець повинен враховувати баланс між необхідністю захисту суспільства та недопущенням надмірного втручання держави у права і свободи людини. Надмірна криміналізація може призвести до перевантаження правоохоронної системи та необґрунтованого посилення кримінальної репресії, тоді як недостатня криміналізація — до зростання рівня суспільної небезпеки та безкарності окремих діянь.

Важливою проблемою є і застосування оціночних понять у кримінальному законодавстві. Такі терміни, як «істотна шкода», «тяжкі наслідки», «значний розмір» або «суспільна небезпечність», не завжди мають чітке законодавче визначення. Це створює труднощі у правозастосовній практиці та може стати причиною неоднакового тлумачення закону судами й правоохоронними органами [7].

Не менш актуальною є проблема гуманізації кримінального права. Сучасна кримінальна політика України спрямована на забезпечення принципів справедливості, гуманізму та індивідуалізації відповідальності. У зв'язку з цим частина діянь переводиться до категорії кримінальних проступків або адміністративних правопорушень. Однак процес декриміналізації потребує обережного підходу, оскільки надмірне пом'якшення відповідальності може негативно вплинути на стан правопорядку.

Особливе значення має проблема відповідності національного кримінального законодавства міжнародним стандартам. Україна, як демократична правова держава, повинна забезпечувати реалізацію принципів

верховенства права, законності та захисту прав людини. Це потребує постійного вдосконалення кримінального законодавства з урахуванням практики Європейський суд з прав людини та міжнародних правових норм.

На практиці також виникають труднощі щодо встановлення вини особи, особливо у справах, пов'язаних із економічними, службовими та кіберзлочинами. У таких випадках доведення умислу, мотиву та причинного зв'язку між діями особи і наслідками є складним процесом, що потребує високого рівня професійної підготовки правоохоронних органів та суду [2].

В умовах воєнного стану та сучасних безпекових викликів перед кримінальним правом України постають нові завдання. Особливої актуальності набувають питання відповідальності за воєнні злочини, колабораційну діяльність, державну зраду та злочини проти основ національної безпеки. Це вимагає оперативного реагування законодавця та вдосконалення механізмів кримінально-правового захисту держави.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ

1. Оціночний характер суспільної небезпечності	
2. Відмежування злочину від інших правопорушень	
3. Поява нових видів злочинів (кіберзлочинність)	
4. Проблеми криміналізації та декриміналізації діянь	
5. Нечіткість окремих правових понять	
6. Необхідність відповідності міжнародним стандартам	
7. Складність доведення вини у сучасних видах злочинів	

Рис. 3.1 Основні проблеми визначення поняття злочину у сучасному кримінальному праві України

Отже, сучасне кримінальне право України стикається з низкою проблем, пов'язаних із визначенням поняття злочину та застосуванням кримінального законодавства. Основними серед них є оцінка суспільної небезпечності, поява

нових видів злочинної діяльності, нечіткість окремих правових категорій та необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Вирішення цих проблем має важливе значення для забезпечення законності, справедливості та ефективної боротьби зі злочинністю в Україні.

3.4. Напрями вдосконалення законодавчого визначення злочину в Україні

Сучасний розвиток кримінального права України потребує постійного вдосконалення законодавчого визначення злочину та механізмів його правового регулювання. Це пов'язано зі змінами суспільних відносин, розвитком інформаційних технологій, євроінтеграційними процесами та необхідністю забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини. У зв'язку з цим питання вдосконалення поняття злочину набуває особливої актуальності як у теоретичному, так і у практичному аспектах [9].

Одним із головних напрямів удосконалення кримінального законодавства є забезпечення чіткості та визначеності правових норм. У сучасному законодавстві ще існують оціночні поняття, які можуть по-різному тлумачитися правоохоронними органами та судами. Такі категорії, як «істотна шкода», «тяжкі наслідки», «значний розмір» або «суспільна небезпечність», потребують більш конкретного законодавчого закріплення. Чіткість кримінально-правових норм сприятиме однаковому застосуванню закону та забезпеченню принципу правової визначеності.

Важливим напрямом є подальша гуманізація кримінального законодавства. Сучасна правова держава повинна забезпечувати баланс між необхідністю боротьби зі злочинністю та дотриманням прав людини. Саме тому доцільним є подальший розвиток інституту кримінальних проступків,

розширення можливостей застосування альтернативних видів покарання та зменшення випадків необґрунтованого застосування позбавлення волі.

Особливо актуальним є вдосконалення законодавства у сфері кіберзлочинності та цифрової безпеки. Розвиток сучасних технологій спричинив появу нових форм злочинної діяльності, які потребують належного кримінально-правового регулювання. Законодавець повинен оперативно реагувати на нові виклики, пов'язані з незаконним втручанням у роботу електронних систем, викраденням цифрових даних, фінансовими махінаціями в мережі Інтернет та іншими злочинами у сфері інформаційних технологій [2].

Важливим напрямом удосконалення є гармонізація кримінального законодавства України з міжнародними стандартами та європейським правом. Україна як демократична правова держава повинна враховувати положення міжнародних договорів, практику Європейський суд з прав людини та сучасні тенденції розвитку європейського кримінального права. Це сприятиме зміцненню принципів верховенства права, законності та захисту прав людини.

Не менш важливим є вдосконалення механізму криміналізації та декриміналізації діянь. Законодавець повинен своєчасно визначати, які суспільно небезпечні діяння потребують кримінально-правової заборони, а які можуть бути переведені до сфери адміністративної або іншої юридичної відповідальності. Надмірна криміналізація негативно впливає на ефективність правоохоронної системи та може порушувати принцип справедливості.

Особливого значення в сучасних умовах набуває вдосконалення законодавства щодо злочинів проти основ національної безпеки та воєнних злочинів. В умовах воєнного стану Україна потребує ефективного кримінально-правового механізму протидії державній зраді, колабораційній діяльності, тероризму та іншим загрозам національній безпеці. Водночас боротьба з такими злочинами повинна здійснюватися із дотриманням міжнародних стандартів прав людини [9].

Потребує вдосконалення і система кримінальних покарань. Сучасна кримінальна політика має бути спрямована не лише на покарання особи, а й

на її ресоціалізацію та попередження повторних злочинів. У зв'язку з цим важливим є розвиток пробації, програм соціальної адаптації засуджених та застосування заходів, не пов'язаних із позбавленням волі.

Крім того, важливу роль у вдосконаленні поняття злочину відіграє розвиток юридичної науки та судової практики. Наукові дослідження дозволяють виявляти недоліки кримінального законодавства та пропонувати шляхи їх усунення. Судова практика, у свою чергу, сприяє формуванню єдиного підходу до тлумачення кримінально-правових норм.

Таким чином, вдосконалення законодавчого визначення злочину є необхідною умовою розвитку сучасної правової системи України. Ефективне кримінальне законодавство повинно відповідати сучасним суспільним викликам, забезпечувати баланс між захистом держави та прав людини, а також гарантувати реалізацію принципів законності, справедливості та гуманізму.

У третьому розділі курсової роботи було досліджено особливості відмежування злочину від інших видів правопорушень, а також проаналізовано сучасні проблеми визначення поняття злочину та напрями вдосконалення кримінального законодавства України.

У ході дослідження встановлено, що важливе значення для кримінального права має правильне розмежування злочину, кримінального проступку та адміністративного правопорушення. Основним критерієм такого відмежування є ступінь суспільної небезпечності діяння, характер заподіяної шкоди та вид юридичної відповідальності. Визначено, що запровадження інституту кримінального проступку сприяло гуманізації кримінального законодавства та диференціації кримінальної відповідальності.

Також було з'ясовано, що сучасне кримінальне право України стикається з низкою проблем у сфері визначення поняття злочину. Серед основних проблем виділено оціночний характер окремих правових категорій, складність відмежування злочинів від інших правопорушень, появу нових

видів злочинної діяльності та необхідність адаптації законодавства до міжнародних стандартів.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що вдосконалення законодавчого визначення злочину повинно здійснюватися шляхом забезпечення чіткості кримінально-правових норм, подальшої гуманізації кримінальної політики, розвитку інституту кримінальних проступків, удосконалення законодавства у сфері кібербезпеки та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Отже, ефективне визначення поняття злочину має важливе значення для забезпечення законності, справедливості та ефективної боротьби зі злочинністю. Подальший розвиток кримінального законодавства України повинен бути спрямований на зміцнення принципів верховенства права, захист прав людини та підвищення ефективності кримінально-правового регулювання.

ВИСНОВОК

У ході виконання курсової роботи було комплексно досліджено поняття та ознаки злочину у кримінальному праві України, а також особливості його відмежування від суміжних правових явищ. Аналіз теоретичних положень і норм чинного законодавства дозволив сформулювати цілісне уявлення про злочин як ключову категорію кримінального права.

Встановлено, що поняття злочину історично формувалося під впливом соціальних, економічних та правових змін суспільства. Сучасне його розуміння закріплене у Кримінальний кодекс України, відповідно до якого злочин є суспільно небезпечне, винне, протиправне та каране діяння. Саме сукупність цих ознак дозволяє відмежувати злочин від інших видів правопорушень і визначити підстави кримінальної відповідальності.

У роботі детально розкрито основні ознаки злочину. З'ясовано, що суспільна небезпечність є матеріальною основою злочину та відображає ступінь шкоди або загрози для суспільних відносин. Протиправність забезпечує юридичне закріплення заборони діяння у кримінальному законі та гарантує принцип законності. Винність є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності та характеризує психічне ставлення особи до вчиненого діяння. Караність, у свою чергу, відображає неминучість кримінально-правової реакції держави на злочин.

Окрему увагу приділено соціальній та правовій сутності злочину, які перебувають у тісному взаємозв'язку. Соціальна сутність проявляється у заподіянні шкоди суспільству, тоді як правова полягає у порушенні норм кримінального законодавства. Їх поєднання формує цілісне розуміння злочину як негативного соціально-правового явища.

Також досліджено проблему відмежування злочину від кримінального проступку та адміністративного правопорушення. Визначено, що головним критерієм такого розмежування є ступінь суспільної небезпечності діяння, а також характер і розмір заподіяної шкоди та вид юридичної відповідальності.

Запровадження інституту кримінального проступку сприяє гуманізації кримінального законодавства та диференціації відповідальності.

У роботі проаналізовано сучасні проблеми визначення поняття злочину, серед яких: оціночний характер окремих правових категорій, поява нових видів злочинності (зокрема кіберзлочинності), складність кваліфікації окремих діянь та необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

У результаті дослідження визначено основні напрями вдосконалення кримінального законодавства України, які полягають у підвищенні чіткості правових норм, подальшій гуманізації кримінальної політики, розвитку інституту кримінальних проступків, удосконаленні механізмів криміналізації та декриміналізації діянь, а також адаптації законодавства до сучасних суспільних викликів.

Отже, поняття та ознаки злочину є фундаментальною категорією кримінального права України. Їх правильне розуміння має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки забезпечує ефективне застосування кримінального законодавства, дотримання принципів законності, справедливості та гуманізму, а також сприяє підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. – Київ: Юрінком Інтер, 2018.
2. Борисов В. І. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. – Харків: Право, 2020.
3. Гель А. П., Пономаренко В. Д. Кримінальне право України. Загальна частина. – Київ: Алерта, 2019.
4. Європейська конвенція з прав людини та практика ЄСПЛ у кримінальному праві України. – Київ: Алерта, 2020.
5. Коваленко В. В. Теорія кримінального права України: навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2021.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р.
8. Кримінальне право України: Загальна частина / за ред. В. Я. Тація. – Харків: Право, 2017.
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – Київ: Юрінком Інтер, 2022.
11. Панов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина. – Київ: Право, 2016.
12. Пилипчук В. П. Основи кримінального права України. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020.
13. Проблеми кримінального права України: монографія / за ред. О. О. Дудорова. – Київ: Юрінком Інтер, 2019.
14. Ткаченко О. В. Кримінальне право України: навчальний посібник. – Київ: Алерта, 2021.
15. Шапченко С. Д. Загальна теорія кримінального права. – Харків: Право, 2018.